

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПІДВИЩЕННЯ МІНІМАЛЬНОЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В УКРАЇНІ

В Україні мінімальна заробітна плата не тільки не відповідає критеріям економічного зростання, але й сприяє поступовій деградації нації. Дешева робоча сила в сукупності з підвищенням цін на товари і послуги, які наблизилися до світових, призвели до того, що знизилася якість праці і йде знецінення самого поняття праці. Низький рівень мінімальної заробітної плати сприяє заниженню рівня зарплати в цілому по країні, що призводить, по суті, до збереження характерної для радянських часів моделі „економіки дешевого працівника”, не відповідної вимогам ринку і, зокрема, принципу адекватної оцінки кількості та якості праці.

Сукупність описаних обставин призвела до того, що країна опинилася затягнутою в „пастку вбогості”, що самовідтворюється. Економіка, у силу недостатності споживчого попиту, обумовленого низькими доходами, не одержує необхідного їй інвестиційного посилення й поступово зменшує свої обороти, що знову негативно позначається й на споживчому попиті та доходах громадян. У зв'язку із цим виникають дискусії з приводу того, чи потрібно піднімати мінімальну заробітну плату? Це обумовлює **актуальність дослідження**.

Мета статті. Визначити негативні наслідки існуючої мінімальної заробітної плати в Україні та оцінити ефективність її підвищення.

У підвищенні мінімальної заробітної плати є як позитивні, так і негативні моменти. Шкода, яку отримує економіка від низької мінімальної заробітної плати очевидна. Вона дозволяє великій кількості комерційних організацій успішно ухилятися від сплати податків, установлюючи своїм працівникам офіційну зарплату на рівні мінімальної, тим самим, виводячи з-під оподаткування більшу частину фактично виплачуваної зарплати.

Підвищення мінімальної заробітної плати призведе до адекватного підвищення середньої заробітної плати, що дійсно, чревате певними погрозами для економіки країни. Високий рівень мінімальної заробітної плати, не співвіднесений з можливостями економіки і рівнем продуктивності праці, буде створювати необґрунтовано жорсткий формальний інститут, що призведе до певних негативних наслідків.

Адміністративне підвищення мінімальної заробітної плати „міра неринкова, а виходить, здатна негатив-

но вплинути на ефективність розподілу ресурсів в економіці. Тут, заперечуючи супротивникам державного втручання, слід зазначити, що економіка України поки не є стійкою ринковою системою, і тому створення складних форм сучасної економічної діяльності залишається сферою державної, а не ринкової діяльності. Тим більше, що забезпечення мінімальних соціальних норм є функція будь-якого цивілізованої держави, і жодна із провідних світових держав не зневажає державним регулюванням.

Як можливий ризик можна назвати і проблеми, пов'язані з рентабельністю промислових підприємств. Оскільки в цей час на багатьох підприємствах використовуються технології з високим рівнем трудових витрат, вони вже зараз перебувають на межі рентабельності. У випадку змушеного підвищення мінімальної заробітної плати зросте заробітна плата, і ці підприємства не зможуть бути рентабельними без скорочення чисельності штату, що в підсумку може привести до зростання безробіття. Крім того, знизиться рентабельність ефективних підприємств, оскільки зростуть витрати на оплату праці.

Серед наслідків підвищення мінімальної заробітної плати можлива зміна пропорцій у галузях економіки. Через її різке підвищення деякі галузі, у тому числі і сільське господарство, не зможуть створити умови для підвищення рівня зарплати для своїх співробітників. Таким чином, очікується, що підвищення мінімальної заробітної плати буде супроводжуватися масовими банкрутствами, зниженням попиту на працю, зростанням безробіття та сплеском інфляції, що обернеться падінням реальної купівельної спроможності гривні.

Однак результати кореляційного аналізу відповідних показників в Україні за період з 2000 р. по 2010 р. цього припущення не підтверджують. Якщо для оцінки тісноти зв'язку між ними використовувати шкалу Чеддока, то зв'язок мінімальної заробітної плати з інфляцією (індексом споживчих цін) слабка (коефіцієнт кореляції 0,11). Що стосується безробіття й рентабельності, то існує зворотна залежність. Однак, якщо між мінімальної заробітної плати і рівнем безробіття такий зв'язок помітний (коефіцієнт кореляції 0,6), то з рівнем рентабельності операційної діяльності підприємств України майже відсутній (коефіцієнт кореляції 0,004) (табл. 1).

Таблиця 1

Кореляційна матриця, %

Показник	Індекс споживчих цін	Рівень безробіття	Рентабельність операційної діяльності	Мінімальна заробітна плата
Індекс споживчих цін, %	1			
Рівень безробіття, %	0,27	1		
Рентабельність операційної діяльності, %	-0,43	-0,62	1	
Мінімальна заробітна плата, грн.	0,11	-0,60	0,004	1

Виходячи з наведених даних, можна зробити висновок, що вибухової реакції у вигляді зростання безробіття і інфляції, а також скорочення рентабельності у відповідь на підвищення мінімальної заробітної плати не буде. Разом із тим ресурси (капітал і праця) стануть розподілятися більш ефективно, збільшиться їх віддача, підвищиться виробнича дисципліна, а заробітна плата стане більш гнучкою. Збільшення мінімальної заробітної плати і зміна податкового законодавства в частині соціальних виплат призведуть до перерозподілу доходів організацій (фонд оплати праці виросте за рахунок прибутку), що у свою чергу, підштовхне роботодавців до раціоналізації виробництва – спочатку за рахунок вивільнення зайвих працівників, а потім – і технічного переозброєння.

У сукупності перераховане вище буде сприяти зростанню ефективності виробництва. До того ж збільшення мінімальної заробітної плати легалізує частину тіньових доходів. Отже, істотно розшириться база прибуткового оподаткування, що стане джерелом підвищення мінімальної заробітної плати й інших соціальних стандартів. Аналогічної думки дотримуються і провідні фахівці у цієї сфері. Наприклад, у докладі МОП „Зароботна плата в мире в 2010–2011 гг.: політика в області зароботної плати в період кризи” відзначено, що в 2006 році більше 650 економістів, включаючи п'ять лауреатів Нобелівської премії та шість колишніх президентів Американської економічної асоціації, опублікували заяву, де вони висунули пропозицію про те, що підвищення її рівня в США може значно поліпшити життя працівників з низькими доходами і їхніми родинами, не роблячи при цьому негативного впливу на економіку, про яке говорили критики [4, с. 68].

Підвищення величини мінімальної заробітної плати призведе до зростання соціальної ефективності суспільства, яка визначається ступенем задоволення його потреб. Мінімальний ступінь задоволення таких потреб є нижньою межею соціальною ефективності суспіль-

ства. Очевидно, що верхня межа визначається можливостями національної економіки. Разом із нижньою межею вони є граничними соціальними ефективностями суспільства. Між ними існує фактичний рівень соціальної ефективності, який залежить від типу макроекономічної системи, що визначається відносинами власності та системою державного управління.

Ступінь задоволення потреб суспільства є узагальненим результатом задоволення потреб кожного його члена. Об'єктивно вони різні, але їх можна узагальнити за верствами населення. Наприклад, ступінь задоволення потреб найманих працівників, непрацездатних пенсіонерів, дітей, студентів тощо, де основним джерелом задоволення потреб є їх доходи. Тобто соціальну ефективність суспільства слід диференціювати за критерієм однорідності доходів.

Для домінуючої частини населення основним і прямим джерелом доходів є заробітна плата та соціальні виплати, основною з яких є пенсія. Для економічного розвитку найбільш значущими є наймані працівники як безпосередні виробники суспільного продукту. Тоді для соціальної ефективності суспільства найбільш значною є їхня заробітна плата. Її зростання знижує економічну та підвищує соціальну ефективність. Тобто у вирішенні проблеми збалансованості соціальної й економічної ефективності певну регулюючу функцію виконує заробітна плата найманих працівників. Таким чином, мінімальна і середня заробітна плата найманих працівників повинні використатися при нормуванні і визначенні соціальної ефективності суспільства.

Показник будь-якої ефективності – величина відносна. Виникає питання, із чим порівнювати мінімальну та середню заробітну плату? У роботі [1] у якості бази порівняння запропоновано використати прожиткового мінімуму (P_{\min}), оскільки він є загальноприйнятим показником, що визначає рівень бідності. Тоді мінімальна соціальна ефективність є величиною нормативною, яка визначається вимогами Європейської соціальної хартії:

$$E_{\text{соц.}}^{\min} = \frac{3П_{\min}}{(1) П_{\min}} \leq 2,5$$

Фактична ($E_{\text{соц.}}^{\phi}$) соціальна ефективність визначається наступним чином:

$$E_{\text{соц.}}^{\phi} = \frac{3П_{\text{ср}}}{(2) П_{\min}}$$

де $3П_{\min}$, $3П_{\text{ср}}$ – мінімальна та середня заробітна плата відповідно.

Середня заробітна плата найманих працівників ($3П_{\text{ср}}$) розраховується як відношення оплати праці усіх найманих працівників ($3П$) до їх середньооблікової чисельності ($Ч_{\text{ср}}$):

$$3П_{\text{ср}} = \frac{3П}{12 \cdot Ч_{\text{ср}}}, \text{ грн / місяць.} \quad (3)$$

Відповідно до оцінок податківців, опублікованим у ході презентації Концепції реформування податкової системи, обсяг тіньового сектора розподіляється в такий спосіб: 170 млрд грн становить зарплата в „конвертах”, 100 млрд грн – доходи власників активів у формі виведення безготівкових коштів у наявну форму або на іноземні рахунки в іноземних банках, 35 млрд грн – неофіційні платежі, 45 млрд грн – основні засоби, матеріальні ресурси та послуги тіньового сектора [5]. То яким міг би бути в такому випадку обсяг ВВП?

Для відповіді на це питання використано розроблену в роботі [2] приведену форму економетричної моделі (4). Результати розрахунків наведено у табл. 2.

$$\begin{cases} ПД = 2182673 + 0,9353П - 1,872ПС - 0,303НЕ + 1,075А, \\ КСВ = -5144468 + 0,764П + 0,81ПС - 0,556НЕ + 3,511А, \\ ЧІ = 7326824 + 1,173П - 1,683ПС - 0,747НЕ - 3,436А. \end{cases} \quad (4)$$

де $ПД$ – валовий прибуток, змішаний доход; $3П$ – оплата праці найманих працівників; $ПС$ – податки за виключенням субсидій на виробництво та імпорту; $КСВ$ – кінцеві споживчі витрати; $ЧЕ$ – сальдо експорту-імпорту товарів і послуг; $ЧІ$ – чисті інвестиції; $А$ – амортизація.

З табл. 2 неважко помітити, що у випадку виведення заробітної плати і неофіційних платежів з „тіні” в певній мірі вирішується проблема внутрішнього інвестування. При цьому на 27,33% зростає валовий прибуток, змішаний доход, а структура розподілу ВВП за категоріями доходу майже не змінюється. Щодо соціальної ефективності, то внаслідок таких дій та збільшення мінімальної заробітної плати, яка розрахована з використанням економетричної моделі (4) за умови рівності до нуля чистих інвестицій ($ЧІ = 0$) [3], вона могла б підвищитись на 13,2% (табл. 3).

Слід зазначити, що фактична соціальна ефективність обмежується можливостями національної економіки і типом макроекономічної системи, від якої залежать суспільні відносини. Такі обмеження, в остаточному підсумку, впливають у закономірній взаємозв'язок між мінімальною та середньою заробітною платою найманих працівників. Очевидно, що при розробці політики підвищення мінімальної заробітної плати слід орієнтуватися на такі її значення і терміни встановлення, при яких досягається збалансованість соціальної та економічної ефективності. Це потребує визначення певних критеріїв та показників оцінки.

Таблиця 2

Оцінка фактичного і очікуваного ВВП України та його структури за категоріями доходу і споживання

Показник	2009 р. [6]	Очікуване значення	Відносне відхилення, %
КСВ	930119,2	772826	20,35
ЧІ	191079,7	48611	293,08
ПД	441437,9	346676	27,33
А	107204,0	107204	0
ЧЕ	-15296,0	-15296	0
3П	621343,0	451343	37,67
ПС	150326,0	115326	30,35
ВВП	1213106,9	913345	32,82
3П/ВВП, %	51,22	49,4165	3,65
ПС/ВВП, %	12,39	12,6268	-1,86
ПД/ВВП, %	36,39	37,9567	-4,13

Таблиця 3

Оцінка фактичної і очікуваної соціальної ефективності України

Показник	2009 р. [6]	Очікуване значення	Темп приросту, %
Оплата праці найманих працівників, млн. грн.	451343	621343,0	38
Чисельність найманих працівників, тис. осіб	12948,5	12948,5	0
Середня заробітна плата найманих працівників, грн.	2904,7	3998,8	38
Мінімальна заробітна плата найманих працівників, грн.	744	1942	161
Прожитковий мінімум, грн.	638,5	776,8	21,7
Фактична соціальна ефективність, %	4,55	5,15	13,2

Таблиця 3.9

Оцінка фактичної і очікуваної збалансованості соціальної та економічної ефективності в Україні

Показник	2009 р.	Очікуване значення	Відхилення (темپ приросту), %	Нормативне значення, %
Співвідношення темпів зростання продуктивності праці і заробітної плати, %	100,42	116,26	15,78	100
Індекс Кейтца	25,61	48,56	89,61	50-60

У стабільних економіках діє закон випереджального зростання продуктивності праці над збільшенням заробітної плати. Це дозволяє вирішувати проблему підвищення соціальної ефективності суспільства без програшу для економічної ефективності. Тобто критерієм оцінки збалансованості соціальної і економічної ефективності є випереджальне зростання продуктивності праці над збільшенням заробітної плати. Відповідним показником збалансованості є співвідношення темпів зростання продуктивності праці ($T_{пр}$) і заробітної плати ($T_{зн}$) [1]:

$$Зб_e = \frac{T_{пр}}{T_{зн}} \quad (5)$$

При розрахунку темпів зростання продуктивності праці використовуються обсяги ВВП із табл. 2, які співвідносяться із кількістю найманих працівників. Якщо співвідношення (5) перевищує рівень 100%, то можна говорити о збалансованості соціальної і економічної ефективності підприємства, але це не є обов'язковим в нестабільних макроекономічних системах, де

рівень заробітної плати занадто низький, внаслідок чого закон випереджального зростання продуктивності праці не діє. Тому наступним критерієм доцільно використати індекс Кейтца, що як показник характеризується співвідношенням мінімальної ($ЗП_{мін}$) і середньої заробітної плати ($ЗП_{см}$) [1]:

$$IK = \frac{ЗП_{мін}}{ЗП_{см}} \quad (6)$$

За методологією Держкомстату середньомісячна заробітна плата найманих працівників включає податки. Такий підхід при нормуванні індексу Кейтца використовують Міжнародна організація праці та Європейський Союз. Таким чином, значення індексу Кейтца повинне бути в інтервалі 50 – 60%. Результати оцінки збалансованості соціальної і економічної ефективності наведені в табл. 3.

З табл. 3 неважко помітити, що у 2009 р. тільки значення індексу Кейтца не відповідало нормативному значенню. Але в результаті підвищення мінімальної заробітної плати і виведення економіки України з

„тіні” очікуване значення індексу Кейтца підвищиться практично до необхідного мінімального рівня. При цьому значно зростає співвідношення темпів продуктивності праці та заробітної плати в результаті підвищення матеріальної мотивації найманих працівників.

Резюмуючи вищевикладене, слід зробити такі **висновки:**

Підвищення мінімальної заробітної плати найманих працівників не буде супроводжуватися масовими банкрутствами, зниженням попиту на працю, зростанням безробіття та інфляції в Україні. Навпаки, така дія буде сприяти зростанню ефективності виробництва та легалізації тіньових доходів.

Основним критерієм соціальної ефективності національної економіки України є ступінь задоволення потреб найманих працівників, який визначається за співвідношенням їх середньої та мінімальної заробітної плати. Їх підвищення збільшує соціальну і зменшує економічну ефективність суспільства. Умовою їх збалансованості є випереджальне зростання продуктивності праці найманих працівників над збільшенням заробітної плати. При цьому співвідношення мінімальної і середньої заробітної плати (індекс Кейтца) повинне знаходитися в інтервалі 50 – 60%.

Внаслідок підвищення мінімальної заробітної плати можна очікувати скорочення розмірів тіньової економіки України. В результаті соціальна ефективність національної економіки не тільки підвищиться, але і збалансується із економічною ефективністю.

Література

1. **Беленцов В. М.** Методика аналізу соціально-економічної ефективності розвитку виробничого підприємства / В. М. Беленцов, Ю. В. Беленцова // Управління економічним розвитком промислових підприємств: зб. наук. праць Донецького державного університету управління, сер. „Економіка”. – Донецьк: ДонДУУ, 2010. – Т. XI, вип. 149. – С. 87 – 93 2. **Беленцова Ю. В.** Заробітна плата та економічне зростання в Україні: моделювання й дослідження структурних зв'язків / Ю. В. Беленцова // Менеджер. – 2012. – №1(59). – С. 244 – 251 3. **Беленцова Ю. В.** Якою повинна бути заробітна плата в Україні? / Ю. В. Беленцова // Науковий вісник Луганського національного аграрного університету, сер. „Економічні науки”. – 2012. – № 39. – С. 21 – 25 4. **Доклад МОТ „Зароботна плата в мире в 2010–2011 гг.: политика в області зароботной платы в период кризиса” /** Група технической поддержки достойного труда и Бюро МОТ для стран Восточной Европы и Центральной Азии. – М.: МОТ., 2010. – 123 с. 5. **Обсяг тіньової економіки України становить 350 млрд грн, половина цих коштів**

– зарплати в „конвертах” / Електронний ресурс // „Дзеркало тижня. Україна”. – 2012. – 19 серпня. – Режим доступу : <http://news.dt.ua/ECONOMICS>. 6. **Статистичний щорічник України за 2010 рік /** Держкомстат України; за ред. О. Г. Осауленка. – К.: Тов „Август Трейд”, 2011. – 560 с.

Беленцова Ю. В. Ефективність підвищення мінімальної заробітної плати в Україні

Обґрунтоване, що підвищення мінімальної заробітної плати найманих робітників в Україні не викличе масових банкрутств, зростання безробіття та інфляції, а буде сприяти підвищенню ефективності виробництва і легалізації тіньової економіки. Доведене, що в результаті можна очікувати значне підвищення соціальної ефективності національної економіки і досягнення її збалансованості з економічною ефективністю.

Ключові слова: мінімальна і середня заробітна плата, тіньова економіка, баланс соціальної і економічної ефективності, продуктивність праці, індекс Кейтца

Беленцова Ю. В. Эффективность повышения минимальной заработной платы в Украине

Обосновано, что повышение минимальной заработной платы наемных работников в Украине не вызовет массовых банкротств, роста безработицы и инфляции, а будет способствовать повышению эффективности производства и легализации теневой экономики. Доказано, что в результате можно ожидать значительное повышение социальной эффективности национальной экономики и достижения ее сбалансированности с экономической эффективностью.

Ключевые слова: минимальная и средняя заработная плата, теневая экономика, баланс социальной и экономической эффективности, производительность труда, индекс Кейтца

Belentsova J. V. Efficiency of Increasing of the Minimum Salary in Ukraine

Substantiated that increasing of the minimum salary of employees in Ukraine will not cause mass bankruptcies, rising unemployment and inflation, but will increase the efficiency of production and the legalization of the shadow economy. Proved that as a result we can expect a significant increase in social efficiency of the national economy and achieve its balance with economic efficiency.

Key words: minimum and average salary, shadow economy, balance social and economical efficiency, labour productivity, Kaitz index

Стаття надійшла до редакції 12.09.2012
Прийнято до друку 20.12.2012